
Capitolul 1.

Competiția partidelor și calitatea democrației

Competiția partidelor este un element cheie al democrației reprezentative. În prezentul studiu sunt examinate principalele dimensiuni ale competiției partidelor, dimensiuni care au o importanță imperioasă pentru înțelegerea proceselor politice din Republica Moldova. Scopul nostru primordial este de a cerceta în mod special următoarele trei probleme. Prima: în ce măsură scopurile, prevederile, mesajele ideologice și politice ale partidelor constituie acel mecanism important, care asigură legătura dintre un anumit partid și electoratul acestuia. A doua: care este caracterul și gradul de importanță a divergențelor de ordin politic și ideologic ce există în sistemul de partide. A treia: pe cât de diversificate sunt formele de organizare internă și strategiile construcției de partid folosite de unele partide politice.

Cercetarea competiției partidelor este, în același timp, o cercetare a procesului de consolidare a democrației în Republica Moldova. În teoria democrației este subliniat rolul important pe care îl joacă partidele în practicile de articulare și agregare a intereselor, precum și în cele de luare a deciziilor colective într-o democrație reprezentativă. Partidele sunt principalii mijlocitori între cetățeni și guvern și acționează în această calitate într-un șir de sfere instituționale de luare a deciziilor în cadrul unui stat democratic.

Caracterul procedurilor și al practicilor folosite de către partide în decursul acestei intermediari ne indică asupra calității democrației în sistemul politic respectiv. Conceptualizarea și estimarea performanței democrației, în general, și definirea criteriilor de consolidare a democrației, în particular, reprezintă una din principalele probleme pe care încearcă să o rezolve politologii. Caracterul controversat al criteriilor și aprecierilor calității democrației este reflectat în vasta literatură de specialitate dedicată acestui subiect¹.

Urmând o anumită tradiție a cercetării transformărilor politice postco-

¹ O trecere în revistă recentă a literaturii cu privire la conceptul și dimensiunile democrației este realizată în ediția specială a "Conceptualising and Measuring Democracy" of *Comparative Political Studies* (N. 1, 2002). O altă ediție, în care problema calității democrației în zona post-comunistă este analizată dintr-o altă perspectivă teoretică, este: "Quality of Democracy," *Journal of Communist Studies and Transition Politics* (N. 1, 2004). Conceptul de consolidare democratică este dezvoltat în: Juan J. Linz and Alfred Stepan. *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996 and in Jan Zielonka. *Democratic Consolidation in Eastern Europe: Institutional Engineering*, Oxford: Oxford University Press, 2001.

muniste, în lucrarea de față ne-am concentrat atenția asupra calităților procedurale ale procesului politic și am examinat comportamentul unui tip de actori politici în sistemele politice democratice – a partidelor politice – pentru a încerca să înțelegem mai bine actualele practici de reprezentare și intermediere a intereselor. Cercetările anterioare în această materie au subliniat importanța unui șir de factori pentru a înțelege natura comportamentului partidelor politice în cadrul *competiției între partide*. Acești factori țin de caracterul relațiilor între partide și electorat, de alegerea problemelor politice și a platformelor ideologice pentru structurarea *competiției* partinice, de nivelul de corespundere a scopurilor programatice cu preferințele alegătorilor, precum și de eficiența transformării programelor politice în politici publice².

Primele două chestiuni din această listă de subiecte relevante pentru cercetare – caracterul relației partid-alegător și alegerea chestiunilor politice și ideologice, în baza cărora se desfășoară *competiția* între partide – sunt abordate detaliat în lucrarea de față. Pentru a fi în stare să-și stabilească relațiile cu alegătorii și pentru a avea succes într-un mediu de concurență, partidele trebuie să depună eforturi în vederea creării structurilor organizatorice și a amplificării potențialului lor organizatoric. Având în vedere faptul că alegerea de către partide a strategiilor construcției de partid influențează semnificativ modul de abordare a relațiilor acestora cu alegătorii și cu concurenții, prezentul studiu examinează detaliat și deosebiriile dintre principalele partide politice în ceea ce privește organizarea lor internă.

Caracterul relațiilor dintre partide și alegători în noile democrații

Concurând între ele pentru a atrage și menține simpatia electoratului, partidele politice se confruntă cu necesitatea formării unor *relații stabile și de durată (mecanisme de interacțiune)* cu alegătorii. În literatura de specialitate, deseori, pot fi întâlnite trei tipuri de relații „ideale” între partide și alegători.

Tipul *programatic* sau *ideologic* al relațiilor se bazează pe strategia partidului de a formula în baza programului său a unui set de idei și mesaje coerente și a le aduce la cunoștința alegătorului. Aceste mesaje urmează să conțină promisiuni de a le asigura alegătorilor un ansamblu de bunuri sociale garantate. Tipul respectiv de relații se bazează pe legături indirecte între un partid

² Herbert Kitschelt, Z. Mansfeldova, R. Markowski, and G. Toka. *Post-communist party systems competition, representation and inter-party cooperation*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999; H. Kitschelt, R. Smyth, and R. Smyth. Programmatic Party Cohesion in Emerging Postcommunist Democracies: Russia in Comparative Context. Building State Capacity from the Inside Out: Parties of Power and the Success of the President's Reform Agenda in Russia. *Comparative Political Studies* 35:1228, 2002.

și alegători și are un caracter „universalist”: alegătorii se bucură de beneficiile politicii partidului, indiferent dacă l-au susținut sau nu în alegeri. De exemplu, dacă partidul a obținut reducerea impozitelor sau îmbunătățirea infrastructurii în transport, de rezultatele implementării politicilor partidului se vor bucura toți alegătorii, indiferent dacă aceștia au votat sau nu pentru partidul respectiv.

Tipul *clientelar* al relațiilor este bazat pe legăturile directe între partide și alegători și este discriminatoriu după natura sa. Relația partidului cu alegătorii se constituie prin asigurarea nominativă cu anumite bunuri (de obicei, beneficii materiale tangibile) a unor grupuri concrete în schimbul susținerii lor. Această susținere poate avea diferite forme: acordarea votului în cadrul alegerilor, finanțarea anumitor cheltuieli ale partidului etc. În cazul tipului *clientelar* al relațiilor, partidele răsplătesc astfel de susțineri prin implementarea unei politici orientate spre satisfacerea intereselor grupurilor concrete de susținători, și nu intereselor societății în ansamblu. Grupurile de alegători și grupurile de interese care nu au susținut partidul sunt excluse din rândul претенdenților la beneficiile politicii date.

Tipul *carismatic* al relațiilor presupune existența unui lider (sau a unui grup mic de lideri) capabil să-și asigure sprijinul alegătorilor datorită abilităților personale și puterii de persuasiune. Partidele care se bazează pe acest tip de relații se concentrează mai curând asupra cultivării popularității liderului, decât asupra investițiilor în capacitățile lor programatice și organizatorice. Însă, cu trecerea timpului și rutinizării comportamentului partidului, partidele de tip carismatic sunt nevoite, de regulă, să-și îndrepte eforturile spre dezvoltarea mecanismelor alternative de relații cu alegătorii³.

În practica politică, partidele tind să combine diferite tipuri de strategii în construcția relațiilor lor cu alegătorii. Îndeosebi, sunt frecvente încercările de a combina relațiile de tip ideologic cu cele de tip clientelar. Nici un partid nu-și poate permite să ignore necesitatea de a canaliza eforturile în vederea formulării și propagării unor principii ideologice generale și a pozițiilor programatice. De asemenea, partidelor care au câștigat puterea le vine greu să nu dea curs tentației să acorde, de exemplu, înlesniri unor agenți economici simpatizanți ori să finanțeze construcția unor noi obiective de stat în

3 H. Kitschelt. Linkages between citizens and politicians in democratic polities. *Comparative Political Studies* 33 (6-7):845-879, 2000. Stokes and Susan. Models of Programmatic and Clientelistic Parties. In: *The Oxford Handbook of Comparative Politics*, edited by Carles Boix and Susan Stokes, Oxford: Oxford University Press, 2007. Încercările mai timpurii de clasificare a tipurilor de relații partid-alegător vezi la: A Parisi and G Pasquino. Changes in Italian Electoral Behaviour: The Relationships between Parties and Voters. *West European Politics* 2:6-30, 1979.

COMPETIȚIA PARTIDELOR ÎN MOLDOVA

circumscripția electorală în care cota de susținere a partidului respectiv este deosebit de înaltă.

Există deosebiri atât între partide în cadrul unui sistem de partide, cât și între sistemele de partide, în totalitatea lor, în ceea ce privește tipul de relații partid-alegător. Din punctul de vedere al teoriei normativiste, este preferabil tipul programatic. Rezultatele procesului politic bazat pe o concurență programatică sau ideologică sunt superioare față de rezultatele obținute de procesul politic bazat pe celelalte tipuri de relații: clientelar sau carismatic. Competiția bazată pe programe duce la depersonalizarea politicii, generează o eficiență sporită în producerea binelui comun, un sistem mai echitabil de redistribuire a veniturilor, precum și alte rezultate asociate, de obicei, cu procesul democratic.

Deși cercetătorii preocupați de studiul democrațiilor occidentale presupun, de regulă, o predominare a tipului programatic de relații în sistemele politice analizate de ei, în literatura de specialitate, în repetate rânduri, a fost subliniată necesitatea unei aprecieri critice a acestei supoziții atunci când sunt analizate strategiile individuale de partid chiar și în țări cu o democrație mai consolidată⁴. Informațiile despre competiția partidelor în statele cu o democrație mai puțin consolidată și cu o economie de tranziție indică asupra unei varietăți și mai mari a metodelor folosite de partide pentru construirea relațiilor lor cu alegătorii⁵.

Predomină sau nu strategiile partidelor orientate spre crearea și consolidarea relațiilor de tip programatic în cadrul sistemului politic dat? Aceasta este o chestiune empirică ce necesită o cercetare mai detaliată. Determinarea și evaluarea importanței pentru sistemul de partide a fiecărui tip de relație este o problemă metodologică complicată care, la moment, nu are o soluție suficient de satisfăcătoare. În lucrările mai recente pe acest subiect sunt subliniate dificultățile legate de elucidarea și dezvoltarea unor metode sigure și demne de încredere de evaluare a tipului de relații partid-alegător în diferite sisteme politice⁶.

În prezentul studiu, în scopul analizei caracterului mecanismelor relației partid-alegător, este utilizată o metodologie, folosită deja de către cercetătorii

4 Kitschelt, op. cit., 2000.

5 Discuții mai recente despre sistemele de partid în Europa postcomunistă vezi la: Henry E. Hale. *Why not parties in Russia?: democracy, federalism and the State*, Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2006; Paul G. Lewis and Inc ebrary. *Political parties in post-communist Eastern Europe*, London : Routledge, 2000;

6 Kitschelt 2000, Keefer, P. „Programmatic parties: Where do they come from and do they matter?” Development Research Group, World Bank, 2005.

sistemelor post-comuniste la studierea sistemelor de partid din alte țări⁷. Această metodologie se bazează pe evaluarea *clarității pozițiilor programatice* (*coerenței programatice*), pe care o demonstrează fiecare partid în cadrul competiției și confruntărilor publice pentru a câștiga susținerea alegătorilor. Prezumția principală a acestei abordări constă în faptul că *tipul programatic* sau *ideologic* al relației cu alegătorii reclamă o *coerență* și o *claritate* a *pozițiilor programatice* ale partidului. Cu cât pozițiile programatice ale partidului sunt mai controversate, cu atât mai slabă este componenta programatică a mecanismului relației, pe care partidul încearcă să-l stabilească în raport cu alegătorii. Metodologia utilizată, ale cărei detalii sunt descrise în următoarele două capitole ale cărții, permite comparația atât a partidelor în parte, cât și a sistemelor de partide în întregime, în scopul stabilirii asemănarilor și a deosebirilor între particularitățile relației partid-alegător.

Pozițiile programatice/ideologice ale partidelor politice

Dacă mecanismul programatic al relației partid-alegător joacă un rol esențial în organizarea procesului politic, o altă chestiune importantă pentru cercetător o reprezintă *esența deosebirilor dintre programe* în sistemul de partide respectiv. Capacitatea unei determinări sigure a pozițiilor partidelor și a preferințelor lor în anumite probleme politice reprezintă o sarcină extrem de importantă ce stă în fața cercetătorilor care studiază problemele reprezentării politice și cele privind competiția partinică. Aprecierile fundamentate (bazate pe o cunoaștere reală și sigură a situației) ale pozițiilor și preferințelor partidelor conțin informații utile despre semnificația diferitelor probleme ale vieții politice, cât și caracterul și gradul deosebirilor dintre partide în diverse subiecte de program.

O apreciere fundamentată a pozițiilor partidelor și a preferințelor acestora mai este importantă, de asemenea, pentru soluționarea multiplelor probleme privind natura influenței sistemului de partide asupra diferitelor aspecte ale procesului politic (aceste chestiuni, însă, nu constituie obiectul prezentului studiu), cum ar fi: corespunderea preferințelor politice ale alegătorilor cu comportamentul partidelor; testarea diverselor modele de formare a coalițiilor de guvernământ; analiza funcționalității diferitelor guverne. Necesitatea de a avea niște aprecieri adecvate ale pozițiilor partide-

lor justifică interesul sporit pentru diferite metode și tehnologii utilizate la evaluarea pozițiilor partidelor.⁸

O trecere în revistă a literaturii cu privire la problematica dată scoate în evidență faptul că, comunitatea academică nu mai tratează demult pozițiile partidelor într-un mod simplist (reducționist), ca de exemplu, din punctul de vedere al apartenenței lor la o anumită comunitate transnațională de partide (familie de partide): comunistă, socialistă, democratică, liberală, creștin-democrată sau conservatoare. Această abordare presupunea că pozițiile partidelor ce aparțineau unei singure comunități ideologice (ex. familia de partide social-democrate) erau considerate asemănătoare (nu se diferențiau). În fine, respectiva abordare mai crea dificultăți și în determinarea poziției partidelor care nu făceau parte nici dintr-o comunitate partinică tradițională⁹.

În ultimul timp, au fost elaborate o mulțime de metode noi, care înlătură aceste limite ale abordărilor tradiționale. Majoritatea dintre aceste metode păstrează *modelul orientativ-spațial* al analizei pozițiilor partidelor politice. Deoarece conexiunea se încadrează în metoda spațială de modelare a diferențelor de partid, poziționarea partidelor pe abscisa încadrată între coordonatele stânga-dreapta este intuitivă și simplu de perceput. Metodele de evaluare a pozițiilor partidelor bazate pe modelele orientativ-spațiale ale competiției partidelor includ: sondajul opiniei publice și al elitelor, analiza de conținut (content-analiza) a programelor de partid și a manifestelor, chestionarea experților.

Abordarea utilizată în această cercetare a inclus două metode după cum urmează: chestionarea elitelor de partid (funcționarilor de partid) și chestionarea experților. Fiecare dintre aceste metode au atât avantaje, cât și dezavantaje¹⁰. Unii savanți, însă, consideră chestionarea elitelor de mijloc ale partidului (a funcționarilor de partid) drept metoda cea mai sigură de evaluare a poziției partidului¹¹. Rezultatele obținute în urma chestionării experților au avut totodată o importanță deosebită pentru această cercetare, deoarece au favorizat obținerea evaluărilor retrospective ale schimbărilor de poziții în sistemul de partide. Utilizarea a două metode diferite în evaluarea pozițiilor de partid ne-a permis să redăm mai consistent tabloul poziționării partinice.

8 Michael Laver, ed., *Estimating the policy positions of political actors*, London ; New York : Routledge, 2001; Ian Budge. *Mapping policy preferences : estimates for parties, electors, and governments, 1945-1998*, Oxford : Oxford University Press, 2001.

9 Peter Mair, „Searching for the positions of political actors”, in Michael Laver, ed., *Estimating the policy positions of political actors*, London; New York: Routledge, 2001, pp.11-30.

10 Analiza caracteristicilor acestor metode este prezentată în Peter Mair, op. cit., pp. 15-28.

11 A. de Swann. *Coalition theories and cabinet formations*, Amsterdam: Elsevier, 1973; citat apud Mair, op. Cit.

Abordarea organizării interne a partidelor

Calitatea procedurilor democratice este influențată, de asemenea, de opțiunile partidelor pentru diferite strategii de organizare internă. Indiferent de faptul dacă partidele încearcă să stabilească relații programatice sau cliențelare cu electoratul, ele oricum sunt nevoite să-și fortifice capacitățile organizatorice, să primească noi membri, să-și înainteze candidații în alegeri pentru organele legislative sau executive ale puterii de stat, să creeze structuri organizatorice locale ale partidului și să soluționeze disputele și litigiile interne. Există o varietate de strategii privind soluționarea problemelor legate de construcția de partid. Aceste opțiuni, însă, nu sunt nelimitate. Strategiile sunt formate sub influența unor factori externi, cum ar fi, specificul legislației electorale, existența/lipsa finanțării bugetare a activităților partidelor politice, gradul de acces al partidelor la mass-media etc.¹²

În ceea ce privește atragerea de noi membri în partid, există, la modul cel mai general, două strategii de bază. Prima presupune desfășurarea unei campanii active de recrutare a membrilor și extinderea organizațiilor locale ale partidului cu scopul creării unui partid de masă. Cea de a doua strategie nu consideră extinderea numerică drept o prioritate a construcției de partid, ci presupune dezvoltarea partidului pe baza creării unui grup profesionist de cadre de partid (funcționari de partid), a căror sarcină primordială este să faciliteze mobilizarea alegătorilor în perioada campaniilor electorale și să coordoneze acțiunile partidului în organele puterii de stat (legislativă și executivă).

În timp ce prima variantă, care concentrează atenția partidului asupra atingerii scopurilor cantitative, poate fi considerată mai dezirabilă din punct de vedere normativ¹³, în evoluția actuală a partidelor (atât în democrațiile consolidate, cât și în statele democratice nou formate) se observă o tendință generală în formarea partidelor de cadre și a „partidelor-cartel”. Un asemenea model de partid presupune o diminuare a importanței membrilor de rând și amplificarea rolului cadrelor profesionale și a conducătorilor partidului. În contextul occidental european, trecerea de la partidele de masă la cele de cadre a fost accelerată de așa

¹² Analiza factorilor care influențează dezvoltarea organizatorică a sistemelor de partid din țările aparținând „celui de-al treilea val” al democratizării, este prezentată în: Ingrid Van Biezen. *Political parties in new democracies: party organization in Southern and East-Central Europe*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.

¹³ Ibid, pp.43-44.

COMPETIȚIA PARTIDELOR ÎN MOLDOVA

factori precum sporirea cotei mijloacelor bugetare la finanțarea activității partidelor politice și intensificarea rolului mijloacelor mass-media în societatea contemporană¹⁴.

În cazul regimurilor postcomuniste în care finanțarea de stat, mai ales sub forma unor plăți regulate din bugetul național, este un caz rar întâlnit, partidele politice se află într-o situație mai dificilă din punctul de vedere al condițiilor în care ele sunt nevoite să-și desfășoare activitatea. În situațiile de acest gen, partidele, de cele mai multe ori, riscă să devină ostatici ai unor grupuri de interese care dispun de resurse financiare de proporții. Faptul cum reușesc partidele să-și dobândească resurse financiare pentru a-și finanța activitatea este un subiect important legat de potențialul organizatoric al partidelor politice.

Distribuirea prerogativelor de putere în interiorul partidelor politice sau democrația în interiorul partidului constituie o altă problemă importantă, de care, de obicei, se lovesc actorii politici din partidele politice. Nivelul de centralizare a atribuțiilor de adoptare a deciziilor în mâinile liderului de partid, importanța organelor de partid (a organului executiv central sau a fracțiunii parlamentare a partidului), precum și rolul și frecvența adunărilor de partid – toate acestea influențează asupra relațiilor partidului cu membrii săi de rând și cu alegătorii.

Abordarea utilizată în această carte privind studierea partidelor politice face posibilă examinarea subiectelor menționate, nu din punctul de vedere al normelor legale și al documentelor formale de partid, ci în baza judecăților subiective ale experților și funcționarilor de partid. Părerile persoanelor bine informate sunt cu atât mai prețioase în contextul țărilor post-comuniste, în care comportamentul, în cele mai dese cazuri, este reglementat mai mult prin reguli neformale decât prin documente oficiale. Este de la sine înțeles că, pentru dobândirea unei imagini complexe cu privire la organizarea internă a partidelor politice din Moldova, datele prezentate în acest studiu trebuie să fie completate cu studierea statutelor de partid, a regulilor cu privire la organizarea internă, statistica privind numărul de membri ai partidului, veniturile partidului, precum și alte date relevante.

¹⁴ Richard S. Katz and Peter Mair. *Changing Models of Party Organizations and Party Democracy: the Emergence of the Cartel Party*, *Party Politics* 1 (1):5-28, 1995; Ingrid Van Biezen. *Political parties in new democracies: party organizations in Southern and Est-central Europe*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.

Democrația în Moldova în acțiune: explicațiile structurale versus instituționale

Tranziția postcomunistă a produs rezultate diferite în ceea ce privește succesul transformărilor democratice în țările fostului bloc comunist. Republicile ex-sovietice, spre deosebire de țările Europei Centrale și de Est, nu au înregistrat prea multe succese în domeniul realizării reformelor politice și economice. În comparație cu statele Baltice, celelalte republici ex-sovietice se confruntă în continuare cu dificultăți în aplicarea regulilor și normelor democratice în organizarea procesului politic. Majoritatea fostelor republici ne-europene ale URSS, practic, au respins idealurile democratice, elitele lor fiind implicate activ în edificarea regimurilor autoritare.

Ceea ce se întâmplă astăzi în republicile europene ale fostei URSS – așa-numitele state occidentale ale CSI – trezește, de asemenea, îngrijorări printre adepții dezvoltării democratice. Federația Rusă și Ucraina – cele mai mari două republici din punct de vedere demografic și conform nivelului de dezvoltare economică – oferă rezultate incerte în privința acceptării și realizării principiilor democratice. Ultimele evenimente din aceste țări semnaleză diferențe crescânde în căile lor de dezvoltare. În timp ce evenimentele așa-numitei „revoluții portocalii” din Ucraina marcau începutul unei noi perioade, pentru care este caracteristic un nivel mai înalt de deschidere și pluralism, în Rusia ultimii ani s-au caracterizat prin reducerea posibilităților *competiției* politice și participării civice¹⁵. În Belarus, după accederea la putere a președintelui A. Lukașenko, a pornit, în mod cert, pe calea dezvoltării unui regim autoritar personalist, a cărui durată de existență este greu de estimat¹⁶.

Pe fundalul acestor procese tranzitorii eșuate sau nefinalizate, experiența Moldovei în sfera democrației merită o apreciere relativ pozitivă. Dacă e să ne axăm pe un indice, în general, larg utilizat, dar deseori criticat – gradația libertăților politice, elaborat de organizația internațională “Freedom House” –, succesele transformărilor democratice în Republica Moldova, începând cu mijlocul anilor '90, au fost mai semnificative decât în restul statelor postso-

¹⁵ Procesele transformărilor postcomuniste în Rusia și Ucraina au fost studiate intens în literatura academică. De exemplu: M. Steven Fish. *Democracy derailed in Russia: the failure of open politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005; Timothy J. Colton and Michael McFaul. *Popular Choice and Managed Democracy: The Russian Elections of 1999 and 2000*, Washington D.C.: Bookings Institutions Press, 2003; Paul D'Anieri. *Understanding Ukrainian Politics > Power, Politics and Institutional Design*, M.E. Sharpe, 2006.

¹⁶ Elena A. Korosteleva, Colin W. Lawson, and Rosalind J. Marsh. *Contemporary Belarus: between democracy and dictatorship*, London. Routledge, Curzon, 2003

COMPETIȚIA PARTIDELOR ÎN MOLDOVA

vietice, cu excepția statelor Baltice¹⁷. Climatul politic relativ pozitiv din Moldova contrasta, în mod deosebit, cu înrăutățirea considerabilă a situației din domeniul asigurării drepturilor politice în Rusia și cu stagnarea în dezvoltarea democratică în Ucraina, în perioada conducerii președintelui Kucima. În comparație cu celelalte țări post-sovietice, Moldova a mai avansat și potrivit unui alt indice cantitativ de estimare a progresului în consolidarea democratică: frecvența și modul de rotație a puterii executive¹⁸. Moldova este prima dintre statele vestice ale CSI, în care s-a schimbat de două ori președintele și aceasta a avut loc prin metode pașnice, cu respectarea procedurilor corespunzătoare (în pofida faptului că însăși procedura a fost modificată înaintea alegerilor prezidențiale din 2001). Cercetările academice, fundamentate pe indicii calitativi, precum și diferite rapoarte ale organizațiilor internaționale care activează în regiunea postsovietică, confirmă teza că Moldova a obținut rezultate mai bune decât alte țări occidentale ale CSI¹⁹.

Desigur, nu trebuie să supraestimăm succesele Moldovei în consolidarea guvernării democratice. Problemele democrației în Moldova sunt evidente pentru orice observator atent și savanții au acordat suficient timp analizei acestor probleme²⁰. Totuși, este necesar de subliniat și de explicat acest succes relativ în transformarea politică a Moldovei. Și este necesar de ținut cont că transformarea politică prezintă un fenomen conceptual diferit de transformarea economică, deși ambele sunt legate între ele la multe niveluri (transformarea economică este un aspect mult mai problematic al transformării postcomuniste din Moldova). Faptul că democrația în Moldova funcționează relativ mai bine decât la vecinii săi din spațiul postsovietic, prezintă în sine un set de informații importante care merită o analiză detaliată și o explicație teoretică.

În ceea ce privește explicația unui asemenea parametru al transformărilor democratice examinate în prezenta lucrare, cum este caracterul de funcționare a sistemului de partide, trebuie menționat că cercetătorul nu poate ignora analiza factorilor de natură istorică. Argumentarea în una dintre cele mai cunoscute abordări teoretice privind explicația diferențelor în evoluția

¹⁷ Freedom House. 2005. *freedom in the World 2005: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties* Rowman and Littlefield Publishers, Inc., Lanham.

¹⁸ Acest indicator al succesului consolidării democratice este utilizat, spre exemplu, în Power, Timothy J. Gasiorowski, Mark. (1994). „Institutional and Democratic Consolidation in the Third World”, *Comparative Political Studies*, vol. 30, no. 2, pp. 123-155.

¹⁹ OSCE 2003, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report: Local Elections 25 May and 8 June 2003. Warsaw; OSCE 2003, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report: Parliamentary Elections 6 March 2005 Warsaw; Way, Lucan A. (2003). „Weak States and polarism: The case of Moldova”, *JN: East European Politics and Societies*, vol. 17, no. 3, p. 454-482(29).

²⁰ Vezi, spre exemplu, capitolele dedicate problemelor procesului politic și schimbărilor în societatea civilă în Ann Lewis. *The EU & Moldova: on a fault line of Europe*, London: Federal Trust for Educations and Research, 2004.

sistemelor de partide, al cărei lider este Herbert Kitschelt, începe cu studiul influenței moștenirilor precomuniste și comuniste. Natura acestei moșteniri, probabil, exercită o influență fundamentală asupra caracterului relațiilor între partide și alegători: se vor dezvolta ele în baza abordării ideologice de program sau de clientelă. Nivelul scăzut al dezvoltării economice și al urbanizării favoriza, istoric, dezvoltarea relațiilor patron-client în societate. Ulterior, acest tip de relații a fost transferat și asupra relațiilor în aparatul de stat, mai ales că statul a întârziat cu profesionalizarea aparatului său birocratic²¹.

Dincolo de diferențele din perioada precomunistă de dezvoltare, țările din zona est-europeană au acumulat experiențe diferite și în perioada comunistă. Caracterul regimurilor comuniste se deosebea în funcție de nivelul în care birocrăția de stat se conducea de regulile și normele oficiale, precum și în funcție de gradul de admisibilitate a pluralismului și activismului civic independent. Îmbinarea diferitelor caracteristici ale moștenirii precomuniste și comuniste i-au permis lui Kitschelt să elaboreze o clasificare a regimurilor comuniste în trei tipuri: *comunism autoritar-birocratic* (exemplele furnizate de Kitschelt sunt: Republica Cehă și fosta RDG), *comunismul concilierii naționale* (Polonia și Ungaria) și *comunism patrimonial* (România și Bulgaria). Termenul „patrimonial” este utilizat de către autor pentru a desemna acel tip de raporturi sociale care se caracterizează prin lipsa unei delimitări clare între relațiile oficiale și cele neformale, precum și prin lipsa unei definiții clare în ceea ce privește limitele împuternicirilor ale deținătorilor puterii. Acest termen este utilizat în cercetările antropologice pentru descrierea societăților unde s-au păstrat reminiscențe ale relațiilor de putere de tip tradițional (patriarhal)²². Experiența comunismului patrimonial, care este specifică și Republicii Moldova, facilitează cel mai puțin dezvoltarea partidelor politice programatice sau ideologice²³.

Aceste tipuri de moștenire istorică nu reprezintă singurul factor care influențează posibilitatea apariției unui sistem de partide structurat programatic²⁴. Normele legislative și regulile care reglementează funcționarea noilor instituții democratice pot fi privite ca un factor-cheie ce influențează

21 Herbert Kitschelt. The formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. *Party Politics* 1 (4): 447-472, 1995, Kitschelt et al, 1999. exemplul abordării sociologie a problemei influenței moștenirii relațiilor cINETARE sociale poate servi lucrarea Melanie Tatur, ed., *The making of Regions in Post-Socialist Europe-the Impact of Culture, Economic Structure and Institutions*. Wiesbaden: VS Verlag fur Sozialwissenschaften/GWV Fachverlage GmbH, 2004.

22 Vezi: М.Н. Афанасьев, *Клиентализм и Российская Государственность* (Москва: Московский общественный научный фонд, 2000).

23 Kitschelt, op. cit., 1995.

24 Kitschelt et al, (1999) au propus un model complex pentru a explica succesul tipului ideologic / programatic ori a celui clientelar al relațiilor partid-alegători în diferite sisteme politice. Acest model include examinarea particularităților moștenirii, a inovațiilor instituționale, dinamica tranziției de la perioada comunistă la cea postcomunistă și economia politică a perioadei postcomuniste.

COMPETIȚIA PARTIDELOR ÎN MOLDOVA

direct configurația sistemului de partide și caracterul relațiilor reciproce dintre partide și alegători. În acest context, o importanță deosebită au două tipuri de norme: sistemul electoral și principiul de organizare a puterii executive. În general, sistemul electoral proporțional are tendința de a depersonaliza procesul politic și de a favoriza cristalizarea partidelor politice ideologice, în timp ce sistemul majoritar, mai ales în condițiile perioadei de tranziție, frânează ambele procese. Existența unei instituții prezidențiale cu atribuții largi consfințite prin Constituție are, de asemenea, tendința de a împiedica dezvoltarea sistemului de partide, în timp ce modelul parlamentar de organizare a puterii executive presupune dependența guvernului de parlament și facilitează emanciparea relativ rapidă a partidelor, însărcinându-le cu responsabilitatea pentru formarea puterii executive și menținerea capacității ei de funcționare.

Opțiunea instituțională, efectuată de elita Republicii Moldova la începutul perioadei de tranziție, a creat premise pentru formarea unor relații de tip programatic între partide și alegători. Atât modul de scrutin, cât și forma puterii executive consacrată în actele constituționale²⁵, sunt favorabile consolidării rolului primordial al partidelor în procesul politic și fortificării aspectului programatic al relațiilor partidului cu alegătorii. Partidele dețin un control real asupra persoanelor care ajung în parlament, care dețin funcții în organele puterii executive și formează guvernul, precum și asupra duratei mandatului guvernului. Toate aceste caracteristici sunt dovadă a faptului că, pe parcursul transformărilor postcomuniste, partidele din Moldova au devenit actori principali ai procesului politic din societate mult mai devreme decât același lucru s-a întâmplat în Ucraina sau în Federația Rusă, de exemplu.

În acest fel, în cazul Moldovei, caracteristicile structurale ale moștenirilor precomuniste și comuniste, și reformele instituționale postcomuniste impulsionează diferit dezvoltarea sistemului de partide. Bagajul acestor moșteniri (datorită cărora Moldova se plasează în grupul țărilor cu caracteristici nefavorabile) frânează dezvoltarea sistemului de partide de tip programatic, în timp ce inovațiile instituționale, dimpotrivă, o favorizează. Unul din obiectivele principale ale lucrării de față este evaluarea prealabilă a importanței relative a moștenirii istorice și a reformelor instituționale în explicarea dezvoltării sistemului de partide din Republica Moldova.

²⁵ Cu toate că în practica politică contemporană a Moldovei președintele are imaginea unei figuri care dispune de atribuții largi, este important să menționăm că sursa de bază a puterii președintelui în sistemul politic, care s-a constituit în Republica Moldova, nu este caracterul atribuțiilor constituționale, ci faptul că președintele aflat acum la putere este și liderul partidului care controlează majoritatea parlamentară.

Descrierea următoarelor capitole

În capitolul 2 este prezentată strategia noastră empirică. Aici sunt discutate în detaliu formatele chestionarului, specificul sondajului și modalitățile de realizare a interviurilor. În afară de aceasta, sunt examinate detaliat regulile de prelucrare a datelor obținute în timpul chestionării funcționarilor de partid și a membrilor comunității de experți. În acest capitol este arătată motivația care a stat la baza alegerii partidelor, pozițiile politice și caracteristicile organizaționale ale cărora vor fi examinate în prezenta carte. Tot aici sunt explicate procedurile pe care le-am urmat selectând respondenții, mai sunt prezentate și datele esențiale referitoare la caracteristicile socio-demografice ale respondenților.

În capitolul 3 sunt analizați principalii indicatori ai cristalizării programatice (ai clarității pozițiilor ideologice) atât a fiecărui partid în parte, cât și a întregului sistem de partide din Republica Moldova. Tot în acest capitol mai sunt puși în discuție și alți indicatori ai stării sistemului de partide: nivelul de polarizare a pozițiilor partidelor, gradul de importanță a anumitor probleme de natură politică etc. Rezultatele obținute pentru sistemul de partide moldovenesc sunt prezentate într-o comparație cu indicatorii specifici altor state est-europene, în care anterior s-au desfășurat cercetări similare. O asemenea comparație este deosebit de valoroasă, întrucât ne permite să studiem experiența Republicii Moldova în domeniu prin prisma proceselor de evoluție a sistemelor de partide din zona est-europeană.

În capitolul 4 am întreprins încercarea de a prezenta un tablou detaliat privind deosebirile de program în sistemul de partide al Republicii Moldova. În scopul reflectării diferitelor evaluări ale poziției unuia și aceluiași partid, noi prezentăm câteva diagrame diferite ale poziției ocupate de partide în fiecare chestiune/problemă politică. Prezența diferitelor aprecieri ale poziției politice a unuia și aceluiași partid vizând una și aceeași problemă este rezultatul utilizării pe parcursul cercetării a datelor, obținute de la câteva categorii de respondenți. În afară de faptul că prezintă cititorului o informație cu privire la discrepanța dintre pozițiile partidelor în baza unui subiect anumit, aceste diagrame permit să analizăm diferențele și devierile sistematice în perceperea poziției unui partid de către diferite categorii de respondenți.

În capitolul 5 este utilizat un alt format, puțin deosebit de cel utilizat în

COMPETIȚIA PARTIDELOR ÎN MOLDOVA

capitolul 4, în vederea prezentării datelor privind pozițiile partidelor referitoare la complexul de subiecte legate, în primul rând, de reglementarea conflictului transnistrean și, în al doilea rând, de transformarea postconflictuală din Găgăuzia. În acest capitol sunt analizate diferențele dintre partide în abordarea reglementării și transformării conflictelor, în percepția naturii regimului transnistrean și interpretarea cauzelor conflictului. O deosebită atenție este acordată, de asemenea, analizei pozițiilor comunității de experți referitoare la diferite aspecte ale procesului de reglementare a conflictelor.

În capitolul 6 ne-am retras de la examinarea pozițiilor programatice ale partidelor, concentrând atenția cititorului asupra chestiunilor de organizare internă a partidelor. O organizare internă reușită reprezintă o condiție indispensabilă a unui sistem de partide instituționalizat. În acest capitol sunt analizate privirile funcționarilor de partid și ale experților independenți asupra modului în care partidele își organizează activitățile lor. Tot în acest capitol sunt evaluate modul în care prerogativele de luare a deciziilor în partid sunt împărțite între principalele organe interne ale acestora, strategiile pe care le utilizează partidele pentru a-și asigura finanțarea activităților lor politice, precum și felul în care sunt organizate subdiviziunile locale ale partidelor.

În încheiere sunt generalizate datele analizei prezentate în capitolele anterioare și sunt examinate perspectivele diferitelor modalități de abordare a ulterioarelor cercetări a partidelor politice și a competiției lor. Încă o dată este subliniată importanța analizei caracteristicilor sistemului de partide, cât și cea a dezbaterii chestiunilor intermedierei și reprezentării politice, necesare pentru elaborarea unei înțelegeri mai bune a modului în care funcționează democrația în Moldova.